

новац ствари у банку и живи од ренте. Значи не може ван економске намене да користи средства, не може да их уништи већ мора да обезбеди бар просту репродукцију средстава. Позитивна ограничења, наредбе, правила понашања, која ће се прописати субјектима, морају да буду на линији друштвене својине. Значи, субјекти морају да се понашају тако да остваре принцип расподеле према раду, а за то мора да постоји инструментариј који ће их обавезивати. У том домену требало би правне инструменте формулисати тако да се може да оствари принцип расподеле према раду, прихватањем класичних инструмената.

UDK — 947.2

др Асен Грунче,
редовни професор Правног факултета у Скопљу

ИМОВИНСКО-ПРАВНИ АСПЕКТ ДРУШТВЕНЕ СВОЈИНЕ

У великој мери подржавам оно што је говорио друг Јовановић. Мислим да нам се мишљења углавном поклапају. Друг Максимовић је отворио основно питање односа друштвене својине и права. Нажалост, ја могу да констатујем да се у нашој литератури доста често сусрећу ставови према којима друштвену својину не морамо уређивати правно и да право не мора у свему и свачему да оствари обликовање друштвене својине. Можемо чак наћи пуно примера да се напросто или потцењује или чак и негира улога права. Најдрастичнији пример је онај о коме је говорио друг Јовановић.

ЗУР предвиђа у чл. 243. економски промет, а не и правни промет, промет средстава, а не и права, итд. Негирање правног промета или правног карактера промета само је један од бројних примера негације права. Мислим да то не можемо уважити и ја се не бих на том више задржавао. Међутим, ако је реч о томе да се сигурно може доказати нужност правног регулисања друштвене својине питање је како ћемо је уобличити, које ћемо најпогодније и најадекватније правне изразе за ту својину наћи. О томе се може и треба дискутовати.

Међу питањима која је покренуо друг Ивић, је и питање комплетног прилаза друштвеној својини. Ја мислим да се можемо сложити с тим да је то потреба да би се друштвена својина као систем, као комплекс односа схватила најпотпуније, али ту стоји и једна претпоставка коју морамо расчистити, јер мислим да то није учињено предходно. Да би овај комплекс могли да разматрамо мирно, зрело, мора се видети његова структура, односно морају се идентификовати сви његови делови, или сви аспекти. Један од тих аспеката, који је оспорен, о којем је говорио друг Влада Јовановић, је имовинско правни аспект друштвене својине. Мислим да то треба подвући зато што је познато да се читава наша теоретска и правничка мисао о правној природи друштвене својине поделила на два становишта. Једно је доста бројно и према њему нема или скоро нема, имовинско правних категорија.

ЗУР, или наш систем је као неки мафионичар та права те категорије, у целини укинуо, па полази не само од невластничке него и од не-

имовинско правне концепције. Ово гледиште би требало да се преиспита на појединим компонентама друштвене својине то јест на питању субјеката и објеката, природе права, правног промета, имовине и осталих имовинско правних категорија које су везане за друштвену својину.

Мислим да код прилаза свему томе не смемо заборавити да се ради о старом и новом у друштвеној својини, као о општем називу за наш друштвени систем, и о праву у односу на правне конструкције. Ми знамо, да у друштвеној својини постоји старо које се састоји у томе да је остала робна производња као систем привређивања, и репродукције. Мислим да је то неспорно. Опоненти који сматрају да су имовинске категорије настале, или да нестају, признају да је основни карактер наше привреде робноновчани. То је оно старо што не смемо заборавити и то не само као декларацију, већ и као стварност. Разуме се да не смемо заборавити и оно што је ново, а то је друштвено присвајање средстава и производа друштвеног рада. Мислим да од тога треба да пођемо даље. Поставља се питање: због чега су настале ове дилеме ако је једном већ превладан својински карактер друштвене својине, а мислим да је то у највећој мери код нас прихваћено још 1963. год. Мада још увек има неких таквих старих теориских становишта, а још више их има у пракси, и питање: постоји ли право својине на овом подручју не треба потценити. Понављам, нарочито због тога што у пракси упорно постоје гледишта и пснашања која су на линији својинског права, групне својине, итд. То сваки дан можемо видети и у самоуправним актима организација удруженог рада у средствима информисања.

Међутим, ако то питање сматрамо ипак преовладаним, мада интерес за њега треба да остане, ово друго питање је заиста камен спотицања. Постоји ли на подручју друштвене својине имовинско правне категорије? Ја очекујем да ћемо данас супротставити становишта у тражењу одговора на питање због чега смо оболело, различитих гледања. А свакако да узроци постоје. Један од значајних узрока је и у томе што смо на неки начин заборавили, или поценили, одређене опште прихваћене и неспорне појмове од којих треба поћи у давању одговора на питање да ли компоненте друштвене својине садрже одређене елементе имовинског права. Заборавља се да код основних питања као што је продукциони, друштвено-економски однос, стоји чињеница да се он не формира као однос људи у безваздушном простору, већ као друштвени однос људи поводом средстава. У производњи се не може стварати, у том безваздушном простору, него се однос ствара поводом ствари. Мислим, да ћемо код Маркса и у сваком нашем извору, Уставу и законима, увек наћи став да се људи удружују поводом средстава и да раде, производе на друштвеним средствима. Значи, почевши од појма шта је продукциони однос ми смо заборавили да средства представљају претпоставку тога односа.

Треба даље рашишћавати и шта је имовинско правни, а шта самоуправни однос. Говори се да су односи у удруженом раду самоуправни односи, да су друштвено економски односи, а не имовинско правни. Ја мислим да и ту треба рашишћити ствари. Шта је имовинско правни однос? Тај је однос имовински или економске природе који се реализује на бази тржишних законитости а који је правно уређен. Ако се одступа од тржишних законитости, онда немамо имовинско правног односа, тај однос може да буде и јесте у одређеној мери и самоуправни однос.

Самоуправни односи могу да буду имовински, економски односи и то нису само политички односи као што је истицано на самом почетку и сасвим основано. Дакле, онај однос представља одступање од имовинско правних односа и само у смислу и у мери која значи одступање од тржишних законитости, он добија карактер самоуправног односа. Узмимо такозвану слободну размену рада или солидарност као принцип на основу кога се односи решавају. Мислим да су то подручја где заиста настају самоуправни односи и где нема имовинско правног односа.

Шта је друштвена својина? И то такође, заборављамо па мислимо да је друштвена својина однос људи у раду и поводом рада. Један од аутора рекао да раднике у удруженом раду не интересују односи поводом ствари, већ интересују односи поводом рада. Мислим да је ту измишљена супротност јер заиста се ради о односима поводом рада, међутим без ствари се не може радити. Због тога друштвену својину, као систем односа, треба преиспитати. Што је стварно право? Често пута особито када се узима развој од 1963. до 1974. године каже се следеће: Године 1963. радне организације су биле субјекти, носиоци стварних, апсолутних права, а 1974. настала је промена — радна организација је изведени субјекат, радник је основни субјекат. И онда, на основу тих промена, каже се, нема више стварног, апсолутног права. Мислим да се заборавља шта је стварно право. Заборављамо елементарни појам стварног права као права која морају поштовати сва трећа лица и поред свих промена које су настале у удруженом раду, то јест промена равнотеже између ранијег, једног главног субјекта — радне организације — и радника као данашњег основног субјекта права. И поред те основне и веома значајне промене, односи са трећим лицима, (промет, размена), су остали потпуно неизмењени.

Када се анализира право рада друштвеним средствима које припада раднику онда се узима радник као изоловани појединац. Мислим да методолошка грешка настаје онда када се хоће да да одговор на питање да ли радник има неко имовинско право. Грешка је у томе што се радник готово искључиво посматра као појединац. Ми знамо да радник постоји у систему као удружени радник, тј. он ради и остварује своје друштвене економске и правне позиције пре свега као удружени радник и као таквог га ми не можемо игнорисати, већ га морамо узети у обзир код оцењивања да ли као такав, удружени радник, има неко имовинско право. У вези с тим хоћу да поставим следеће питање: ако неко средство које спада у укупност средстава одређене организације удруженог рада, неко одузме без правног основа да ли тај удружени радник, или његова организација, остаје правно безпомоћан? Имали он неко право на то средство или не? Мислим да се морамо сложити да радник у односу на трећа лица фигурира као носилац одређеног субјективног имовинског права. Он је заштићен, а заштићен је јер је то економска нужност. Репродукција не може се обезбедити ако удружени радник нема своје одређено право према објекту. Опоненти који кажу да радник нема никакво имовинско овлашћење, то заборављају. Радника морамо узети и као колектив иначе ће мо одрећи његово право. Ако то урадимо истовремено поричемо да и право располагања представља субјективно право. Тако би смо дошли до непожељног закључка да уопште у удруженом раду, у било којој од те две компоненте не постоји имовинско право. А, мислим да то не може допринети стабилитету, сигурности рада, итд.

С друге стране, када говоримо о целини субјективитета вештачки одвајамо радни колектив од организационог облика. То двојство личности не смемо изгубити из вида, и на то је још пре десет година скренуо пажњу Никола Балог. То често „заборављамо” и из страха да ћемо се признањем било којег имовинског права вратити на својинску концепцију. Мислим да разлога за то страховање нема бар са нормативног системског становишта, а што се тиче праксе, ту је већ друга ствар. Тај субјективитет не смемо одвојити и не смемо тврдити да ћемо се ако би смо признали неко субјективно право другом субјекту, тј. организационом облику, вратити такозваном трећем фактору. Систем је предвидео гаранцију да се организациони облик неће претварати у трећи фактор. Наиме, Устав и ЗУР предвиђају, као што знамо да све основне одлуке о управљању средствима припадају раднику. Према томе, ако радник нормативно, системски, има водећу функцију и одлучујућу улогу у удруженом раду, мислим да се не треба бојати трећег фактора и, због тога, не треба одрицати субјективитет организације удруженог рада и радника јер су они реални имовинско правни субјекти. Слажем се да право рада представља комплексно право или исходнишну тачку итд. и да у целини није имовинско правне природе. Али онај део тог права који се директно односи на средства и који је у Уставу у ЗУР-у именован као право коришћења, управљања и располагања, тај део права рада носи карактер имовинско правне категорије. Према томе, мислим да заиста не треба порицати имовинско правни субјективитет удруженог радника и његове организације.

С друге стране, кад се говори о двојству реч је о супротстављању коришћења и располагања, ја мислим да и то морамо посматрати у јединству, и ако су релативно подељене и компетенције коришћења и располагања. Мислим да не можемо заборавити да су се чак и Устав и ЗУР у нечему кориговали. Устав на више места говори о коришћењу средстава од стране организације. Примера ради узмимо чл. 26? Видећемо да се директно говори о коришћењу средстава од стране ООУР-а, а на то ће мо наћи не само у једном члану одредбе Устава. Зато треба посматрати ова два субјекта и зато имамо не само идејно политичке разлоге већ и оне правне и имовинско правне природе па можемо да или третирамо као једну јединицу односно, као заједницу која се не може раздвојити.

Ако би анализирали и остале компоненте друштвене својине тј. право располагања, правни промет, имовину итд., морамо доћи до закључка да имовинско правне категорије у принципу, не треба искључити, јер робна производња захтева њихово постојање. Ако то признамо не значи да оспоравамо да је отворен процес повлачења или потискивања имовинско правних категорија. Он је заиста отворен и мислим да нема никакве противуречности у тврдњи да постоји имовинско правна категорија, односно имовинско право, као један од аспеката друштвене својине, али да истовремено, на неком другом подручју односи попримају самоуправни карактер. Ствар је садашњости и будућности колико ће и каквом брзином ићи развој неимовинско правних категорија као регулатора друштвено економских односа, а колико ће још опстати механизам имовинског права.